

Иван ЧОБАНОВ (Пловдив)

## ЗА БЪЛГАРСКИТЕ ХИПОКОРИСТИКИ С РЕДКИ СУФИКСИ В СЪСТАВА СИ

В българския език при оформянето на хипокористичните форми на имената освен широко разпространените форманти -А, -Е, -И, -О, -КО, -КА, -ЧО, -ЧА и др. се използват и суфиксите -ДО, -ДЪО, -ДЕ, -ДИ, -ДА, -ТО, -ТЪО, -ТЕ, -ТИ, -ТА, -ГО, -ДЖО, -Ф, които са характерни преди всичко за антропонимичното хипокористично словообразуване. Тези форманти възникват по пътя на преразлагането на морфемния състав на имената и абсорбцията на финалните елементи на хипокористичния корен от флексията-формант -А, -О, -Е, -И, което е възможно благодарение на активната им употреба в хипокористична функция. Докато в системата на нарицателните имена -А, -Е, -О изпълняват словоизменителна функция и се определят като флексии (книга, море, езеро и т. н.), а в случаите, в които имат и словообразователна функция, са единични (кум: кума, съпруг: съпруга), то при личните имена функцията им е предимно словообразователна, съчетана със словоизменителна.

В лингвистичната литература, посветена на българския език, се е наложило мнението, че хипокористичните форми, съдържащи тези суфикси в състава си, са възникнали в резултат на фонетични промени (озвучаване на съгласни, епентеза), настъпили при съкращаването на основните форми на имената. В хипокористичните имена на -ГО и -ДЖО (Данго, Йонго, Манго, Ранго; Боджо, Генджо, Марджо, Мирджо) С т. И л ч е в открива озвучаване на К и Ч в Г и ДЖ, което се дължи до голяма степен на съседното Н и Р, но в същото време отбелязва, че „не са рядкост имена с озву-

чена съгласна и без това съседство: **Гето: Гедо, Лeko: Лeго, Сайко: Сайго, Цико: Циго**, като „при тях причините за озвучаването може да е асимилация по първата съгласна или просто по-отпуснат изговор, на какъвто често се подлагат имената“ (И л ч е в 1969: 24). С вмъкване на съгласните **Д** и **Г** **Ст.** Илчев обяснява наличието на умалително-гальовни форми на имената на **-ДО, -ГО**, и др.: „Някои имена от чужд произход съдържат съчетанието **НТ** или **НД**: **Антон, Анто, Андон, Пантелей, Панделей, Панто, Пандо**... Под влияние на тези и други имена са възникнали множество форми с вмъкнато **Д** или **Т** след **Н**, които навярно са били смятани за по-звучни или са изразявали умалителност или гальовност: **Бандо, Банто от Бано, Ванда, Вандо, Вандьо, Ванто от Вана, Вано; Венда, Вендо от Вена, Вено**... (И л ч е в 1969:24).

Единствено **Ст. Ст о я н о в**, разглеждайки суфиксите, участващи в акта на деривация на имената, обособява формантите **-ГО** (**Гаврил: Гаго, Ангел: Аго, Григор: Гиго**), **-ДО** (**Георги: Годо, Никола: Кодо, Драган: Гандо**), **-ТО (-ТЪО)**: **Георги: Гето, Иван: Вато, Йован: Йото**, за образуване на мъжки лични имена и кратки форми от тях, а при женските **-ТА** (**Йована: Йота, Евдокия: Дота**) (**Ст о я н о в** 1977: 190; **Ст о я н о в** 1987: 134).

Формантът **-ДО** е познат и в апелативното словообразуване в българския език (срв. *стадо, чудо* и др.). **Ст.** Илчев смята, че появяването на имена като **Бандо, Гендо, Гиндо** и др., разпространени предимно в Югоизточна България и Пиринския край, „се дължи на няколко имена, които съдържат готово съчетание **НД** като **Пандо, ...Трендо, Тренда** (от **Трендафил, Трендафила**), **Пондьо** (‘роден в понеделник’), като разпространението на нови форми на **НД** той обяснява с факта, че са били смятани за по-благозвучни или са изразявали „известна умалителност и гальовност“ (И л ч е в 1959: 22). Хипокористичният формант **-ДО** може да се изведе от хипокористики като **Андо** (от **Антон**), **Сандо** (от **Александър**), **Йордо** (от **Йордан**), **Найдо** (от **Найден**), **Пандо** (от **Панделей**), **Трендо** (от **Трендафил**) и др. вследствие на тяхната перинтеграция и морфологичната абсорбция на **Д** от **-О** (**К у ж о в а** 1970: 13). Следователно, българските мъжки хипокористики на **-ДО** се появяват по деривационен път, а не в резултат на фонетични промени (епентеза) срв.: **Вандо** от **Вано** с вмъкнато **Д**; **Милдо** – от **Мило**

с вмъкнато Д и др. (И л ч е в 1969).

Формантът -ДО участвува в акта на деривация на кратки форми от мъжки лични имена, като се прибавя към хипокористични корени, представляващи отворена (затворена) сричка.

### *I. Хипокористичен корен – отворена сричка.*

а) Хипокористики от чужди лични имена: Андон: Додо, Димитър: Дидо, Гавраил: Гадо, Илия: Лидо, Йордан: Дадо, Константин: Кодо, Методи: Медо.

### *II. Хипокористичен корен – затворена сричка.*

а) Хипокористики от домашни лични имена:

- От едноосновни лични имена: Върбан (Хубан): Бандо, Любен (Хубен): Бендо, Невен: Вендо, Драган: Гандо, Драгин: Гиндо, Драгун (Богун): Гундо, Божан: Жандо, Пекун (Цекун): Кундо, Милан: Ландо, Милен (Свилен): Лендо, Доблен (Запрен): Рендо, Вълчан: Чандо, Асен (Ясен): Сендо, Душан: Шандо, Рашун (Пашун): Шундо.

- От сложни лични имена: Бранимир (Бранислав): Брандо, Воймир (Радивой): Войдо, Велислав: Велдо, Божидар: Дардо, Милослав (Людмил и др.): Милдо, Селимир: Селдо.

б) Хипокористики от чужди лични имена: Иван: Вандо, Варлам: Вардо, Варвари: Вардо, Данаил (Йордан): Дандо, Андон: Дондо, Костадин: Диндо, Илия: Илдо, Константин: Кондо, Никола: Колдо, Кузман: Куздо, Емануил: Мандо, Панайот: Пандо, Ирин: Риндо, Мирон (Ирон): Рондо, Арсен: Сендо, Инокентий: Индо.

### **Формант -ДЪО.**

При хипокористиките от мъжки лични имена се наблюдава опозицията -О,/-'О: Ангел: Анго/Анго, Ангел: Ано/Аньо и др. Същата опозиция срещаме и при редките суфикси, в състава на които участва флексията-формант -О (-ДО, -'ДЪО; -ТО, -'ТЪО). Според някои автори в двойките Дано: Даньо, Вано: Ваньо гальовността се свързва преди всичко с морфемата -О, а палаталността се смята за факултативна черта (К у ж о в а 1970:17). Но наличието на опозицията -О,/-'О при мъжките хипокористики е предизвикано от факта, че палаталните съгласни са с експресивна функция,

произтичаща от тяхната специфика: „формата с мека съгласна е била възприемана като експресивна (или по-скоро като по-експресивна) и следователно подчертаваща гальовност (К у р и л о - в и ч 1968: 180; срв. също: С в о б о д а 1964: 113, 130). По всяка вероятност смекчаването на финалната съгласна настъпва, за да се подчертае и засили хипокористичността на имената, завършващи на -О, както и тяхната експресивност. Първични са имената на -О, а имената на -'О са вторични и са стилистически маркирани: „суфиксът -'О, късно творение на основата на отделните славянски езици, е еднозначен показател за мъжки род, оставащ в опозиция по отношение на женското -'А“ (К у ж о в а 1970: 14).

Получените от едни и същи хипокористични корени имена с помощта на суфикси, в състава на които има -О и -'О, представляват самостоятелни антропонимични единици в езика ни. Хипокористичният формант -'О, разпространен в полски, словашки, украински и южнославянските езици, е особено продуктивен в българското хипокористично словообразуване.

### *I. Хипокористичен корен – отворена сричка.*

а) Хипокористики от чужди лични имена: Гаврил: Гадьо.

### *II. Хипокористичен корен – затворена сричка.*

а) Хипокористики от домашни лични имена:

- От едноосновни лични имена: Върбан (Хубан): Бандьо, Драган: Гандьо, Драгин: Гиндьо, Вълкан (Петкан, Люцкан): Кандьо, Пекун (Цекун): Кундьо, Милен (Свилен): Лендьо, Добрен (Запрен): Рендьо.

б) Хипокористики от чужди лични имена: Иван: Вандьо, Варлам (Варвар): Вардьо, Йордан (Данаил): Дандьо, Костадин: Диндьо, Андон: Дондьо, Емануил: Мандьо, Константин: Кондьо, Антон: Тондьо.

Формант -ДЕ.

### *I. Хипокористичен корен – отворена сричка.*

а) Хипокористики от чужди лични имена: Константин: Коде, Андон: Доде.

### *II. Хипокористичен корен – затворена сричка.*

а) Хипокористики от чужди лични имена: Андон: Донде, Константин: Конде, Емануил: Манде.

### **Формант -ДИ.**

Формантът -ДИ участва в образуването на хипокористични форми от две чужди лични имена – едното с хипокористичен корен отворена сричка (Гаврил: Гади), а другото – с хипокористичен корен затворена сричка (Константин: Конди).

### **Формант -ДА.**

Формантът -ДА е известен и в другите славянски езици, като с него се образуват и женски, и мъжки хипокористики (срв. в чешки език). В българския език с помощта на този формант се образуват само женски хипокористики.

#### *I. Хипокористичен корен – отворена сричка.*

а) Хипокористики от домашни лични имена: Богдана: Бода.

#### *II. Хипокористичен корен – затворена сричка.*

а) Хипокористики от домашни лични имена:

- От едноосновни лични имена: Невена: Венда, Драгана: Ганда, Божана: Жанда, Стоила: Илда, Вълкана (Петкана): Канда, Белана (Милана): Ланда, Малина: Манда.

- От сложни лични имена: Людмила (Богомила): Милда.

б) Хипокористики от чужди лични имена: Ивана: Ванда, Евгина (Гергина): Гинда, Захарина: Занда, Йована: Йовда, Керана: Керда, Ангелина (Илина): Линда, Панайотка: Панда.

### **Формант -ТО.**

Формантите, съдържащи Т в състава си, също са възникнали по пътя на абсорбцията на финалното Т в чужди хипокористики от флексията-формант (Пантелей: Панто: Пано; Вартоломей: Варто: Варо и др.). Формантът -ТО се присъединява към същите хипокористични корени, към които и -ДО, но за разлика от него образува много по-голям брой хипокористични форми от хипокористични корени – отворена сричка.

#### *I. Хипокористичен корен – отворена сричка.*

а) Хипокористики от домашни лични имена:

- От едноосновни лични имена: **Бело**: Бето, **Бисер**: Бито, **Вуко**: Вуто, **Драгия**: Гито, **Кръстьо**: Кръто.

- От сложни лични имена: **Богдан (Богомил)**: Бото, **Велислав (Велимир)**: Вето.

б) От чужди лични имена: **Иван**: Вато, **Гаврил (Игнат)**: Гато, **Димитър**: Дито, **Евдоким (Теодосий)**: Дото, **Христо (Илия)**: Иго, **Йован (Панайот)**: Йото, **Константин**: Кото, **Илия (Алипи)**: Лито, **Симон**: Мото, **Никола**: Нито, **Павел (Параскев)**: Пато, **Тодор (Христо)**: Тото, **Филип**: Фито.

## *II. Хипокористичен корен – затворена сричка.*

а) Хипокористики от домашни лични имена:

- От едноосновни лични имена: **Върбан (Хубан)**: Банто, **Любен (Хубен)**: Бенто, **Невен**: Венто, **Драгун (Бегун)**: Гунто, **Вълкан (Петкан, Люцкан)**: Канто, **Милан**: Ланто, **Милен (Свилен)**: Ленто, **Рашун (Пашун)**: Шунто, **Харизан**: Занто.

- От сложни лични имена: **Велислав (Велимир)**: Велто, **Велизар (Светлозар, Лъчезар)**: Зарто.

б) Хипокористики от чужди лични имена: **Варвари (Варлам)**: Варто, **Захари**: Зарто, **Константин**: Конто, **Емануил**: Манто, **Мирон**: Ронто, **Константин (Мартин)**: Тинто, **Трандафил**: Транто, **Серафим**: Фимто.

## **Формант -ТЪО.**

### *I. Хипокористичен корен – отворена сричка.*

а) Хипокористики от домашни лични имена:

- От едноосновни лични имена: **Бело**: Бетьо, **Вуко**: Вутьо, **Драгия**: Гитьо.

- От сложни лични имена: **Богдан (Богомил)**: Ботьо, **Велислав (Велимир)**: Ветьо.

б) Хипокористики от чужди лични имена: **Иван**: Ватьо, **Игнат (Гаврил)**: Гатьо, **Христо (Илия)**: Итьо, **Параскев**: Кетьо, **Симон**: Мотьо, **Павел (Параскев)**: Патьо, **Тодор (Христо)**: Тотьо, **Филип**: Фитьо.

### *II. Хипокористичен корен – затворена сричка.*

а) Хипокористики от домашни лични имена: **Вълкан (Люц-**

кан): Кантъо.

б) Хипокористики от чужди лични имена: **Константин**: Контъо.

### **Формант -ТА.**

Формантът **-ТА** в българската антропонимична система участва в образуването на мъжки и женски хипокористики. Мъжките хипокористики на **-ТА** са регионално ограничени и се срещат на запад от София – в Трънско, Брезнишко, Свогенско (И л ч е в 1969). И при мъжките, и при женските хипокористики формантът **-ТА** се присъединява преди всичко към хипокористичен корен – отворена сричка.

М ъ ж к и х и п о к о р и с т и к и

#### *1. Хипокористичен корен – отворена сричка.*

а) Хипокористики от домашни лични имена: **Богдан** (Богомил): Бота.

б) Хипокористики от чужди лични имена: **Георги**: Гета, **Теодосий** (Доситей): Дота, **Йован**: Йота, **Никола** (Коста): Кота.

Ж е н с к и х и п о к о р и с т и к и

#### *1. Хипокористичен корен – отворена сричка.*

а) Хипокористики от домашни лични имена: **Богдана**: Бота.

б) Хипокористики от чужди лични имена: **Ивана**: Вата, **Йордана**: Дата, **Евдокия** (Тодора): Дота, **Мария**: Мата, **Тодора**: Тота.

#### *II. Хипокористичен корен – затворена сричка.*

а) Хипокористики от домашни лични имена: **Вълкана** (Люцкана): Канта.

б) Хипокористики от чужди лични имена: **Ивана**: Ванта, **Ангелина** (Ирина): Инта.

### **Формант -ТЕ.**

С помощта на форманта **-ТЕ** се образуват пет хипокористики от мъжки лични имена от хипокористичен корен – отворена сричка.

а) Хипокористики от домашни лични имена: **Богдан**: Боте, **Вуко**: Вуте.

б) Хипокористики от чужди лични имена: **Гаврил (Игнат):** Гате, **Никола:** Коте, **Тодор (Христо):** Тоте, **Филип:** Фите.

### **Формант -ТИ.**

Формантът -ТИ участвува в образуването на четири кратки форми от мъжки лични имена.

а) Хипокористики от домашни лични имена: **Богдан:** Боти.

б) Хипокористики от чужди лични имена: **Гаврил (Игнат):** Гати, **Георги:** Гети, **Тодор (Христо):** Тоти.

### **Формант -ГО.**

И формантът -ГО е получен по пътя на преразлагането на морфемната структура и абсорбцията, настъпили в хипокористики от чужд произход (**Ангел:** Анго; **Ано** и др.). С т. Стоянов твърди, че -ГО се прибавя към имена, съдържащи звука Г (С т о я н о в 1987: 134), но ексцерпираниите от нас примери не потвърждават това. С помощта на форманта -ГО се образуват хипокористични форми от хипокористични корени – отворена и затворена сричка.

#### *И. Хипокористичен корен – отворена сричка.*

а) Хипокористики от домашни лични имена: **Продан:** Прого.

б) Хипокористики от чужди лични имена: **Гаврил:** Гаго, **Георги:** Гего, **Йован:** Його, **Лазар:** Лаго, **Алеко (Алекси):** Лего, **Илия:** Лиго, **Димитър:** Миго, **Тодор:** Того.

#### *II. Хипокористичен корен – затворена сричка.*

а) Хипокористики от домашни лични имена:

- От едноосновни лични имена: **Драган:** Ганго, **Драгун:** Гунго, **Вълчан (Люцкан):** Канго, **Мизин:** Мизго, **Милан:** Ланго, **Вълчан:** Чанго, **Харизан:** Занго, **Райчин (Дойчин):** Чинго.

- От сложни лични имена: **Боримир (Борислав):** Борго, **Богдан:** Данго, **Божидар:** Дарго, **Славомир (Мирослав):** Мирго.

б) Хипокористики от чужди лични имена: **Аргир:** Гирго, **Йордан:** Данго, **Андон:** Донго, **Захари:** Зарго, **Константин:** Конго, **Варлаам:** Ламго, **Емануил:** Манго, **Ирин:** Ринго, **Исай:** Сайго, **Триндафил:** Тринго, **Серафим:** Финго.



## Формант -ГА.

Формантът -ГА служи за образуването на женски хипокористики.

### *I. Хипокористичен корен – отворена сричка.*

а) Хипокористики от чужди лични имена: Григорена: Гига, Атанаса; Тага.

### *II. Хипокористичен корен – затворена сричка.*

а) Хипокористики от домашни лични имена: Бояна (Стояна): Янга.

б) Хипокористики от чужди лични имена: Ивана: Ивга, Костадина: Динга.

## Формант -ДЖО.

Наличието на имена, завършващи на -ДЖО, в българската лингвистична литература се обяснява с фонетичните процеси, настъпили в някои имена: Боджо, м. – видоизменено от Боге или Бочо с озвучаване на Ч в ДЖ; Бонджо, м. – от Бончо с озвучаване на Ч в ДЖ; Анджо, м. – от Анчо с озвучаване на НЧ в НДЖ; Младжо, м. – от Младьо с преход на Д' в ДЖ (И л ч е в 1969). От други автори хипокористичният формант -ДЖ- се извежда от праславянското съчетание -\*dj (Т а ш и ц к и 1938: 43).

### *I. Хипокористичен корен – отворена сричка.*

а) Хипокористики от домашни лични имена:

- От едноосновни лични имена: Любен: Беджо, Драган: Гаджо, Младен: Младжо.

- От сложни лични имена: Богдан: Боджо, Бранимир (Бранислав): Браджо, Годеслав: Годжо, Градимир (Градислав): Граджо.

б) От чужди лични имена: Лазар: Ладжо.

### *II. Хипокористичен корен – затворена сричка.*

а) Хипокористики от домашни лични имена.

- От едноосновни лични имена: Любен (Хубен): Бенджо, Драган: Ганджо, Милан: Ланджо, Милен: Ленджо.

- От сложни лични имена: Бранимир (Бранислав): Бранджо, Владимир (Славомир): Мирджо.

б) От чужди лични имена: Ангел: Анджо, Аргир: Гирджо,

**Гюрги: Гюрджо, Йордан: Йорджо, Емануил: Манджо, Рангел: Ранджо.**

Всички разгледани дотук мъжки и женски хипокористики са образувани по класическия модел „хипокористичен корен + хипокористичен формант“. Хипокористичната семантика се изразява и с двете съставки в морфемната структура.

### **Нулев формант**

Сред мъжките хипокористики срещаме и такива, в които липсва хипокористичният формант. Хипокористичната функция се изразява от самия съкратен корен – затворена сричка и нулевия формант. В тази форма, която е и показател за тяхната хипокористичност, те влизат в морфологичната система на езика.

а) Хипокористики от домашни лични имена: .

- От едноосновни лични имена: **Драган: Ган, Недялко: Недял.**

- От сложни лични имена: **Бранимир (Бранислав): Бран, Братимир (Братислав): Брат, Вишеслав: Виш, Владимир (Владислав): Влад, Градимир (Градислав): Град, Богдан: Дан, Красимир: Крас, Радослав (Радомир): Рад, Станислав (Станимир): Стан, Стрезимир (Стрезислав): Стрез, Тихомир: Тих.**

б) Хипокористики от чужди лични имена: **Герасим: Герас, Каранфил: Каран, Йоаким (Кимон): Ким, Кипарис: Кипар, Маргарит: Маргар, Сава (Йоасаф): Сав, Евстати: Стат, Стефан (Теофан): Фан.**

В заключение можем да кажем, че разгледаните по-горе суфикси проявяват различна степен на продуктивност, като най-голям брой хипокористики са образувани с помощта на формантите **-ТО, -ТЬО, -ДО, -ДЬО, -ГО**. Някои от разгледаните форманти (**-ДЕ, -ДИ, -ТЕ, -ТИ, -ГА**) са представени от единични примери.

Както се вижда от горепосочените примери, формантите, съдържащи **Т, Д, Г, ДЖ** в състава си, се присъединяват или към хипокористични корени – затворена сричка, завършващи на сонантите **Л, Н, Р** (изключение – **Кузма: Куздо, Йована: Йовда**), или към хипокористични корени – отворена сричка.

Независимо от ограниченото участие на тези суфикси в хипокористичното словообразуване в българския език, трябва да отбележим, че те имат своето място в оформянето на българските хипокористики и не трябва да бъдат пренебрегвани при разглеждането на инвентара от хипокористични форманти в езика ни.

## БИБЛИОГРАФИЯ

И л ч е в 1959: Илчев, Ст. Из българската антропонимия. „Български език“, 1959, кн. 1, с. 20-24.

И л ч е в 1969: Илчев, Ст. Речник на личните и фамилните имена у българите. София, 1969, БАН.

К у р и л о в и ч 1968: Kuryłowicz, J. O niektórych właściwościach imion skróconych. Symbolae philologicae in honorem Witoldi Taszycki. Wrocław – Warszawa – Kraków, 1968, s. 176-181.

К у ж о в а 1970: Kurzowa, Z. Polskie rzeczowniki męskie na -O na tle słowiańskim. Wrocław, 1970.

С в о б о д а 1964: Svoboda, J. Staročeská osobní jména a naše příjmení. Praha, 1964.

С т о я н о в 1977: Стоянов, Ст. Граматика на българския книжовен език. София, 1977.

С т о я н о в 1977: Стоянов, Ст. Вариантите на личните имена у българите. „Български език“, 1987, кн. 1-2, с. 133-135.

Т а ш и ц к и 1938: Taszycki, W. Imiona skrócone typu Budz, Budza. Język Polski, 1938, XXIII, s. 39-45.